

แนวความคิดและปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านการอนุรักษ์

แนวความคิด

แนวความคิด เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานในสหรัฐอเมริกาและในยุโรปมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นของฝ่ายรัฐบาลและของนักวิชาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาถึง เหตุผลที่ชี้แนะให้เห็น ความสำคัญของมรดกชั้นล้ำค่าทางด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ได้มีการก่อตั้ง UNESCO ขึ้น โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หน่วยงานนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือปวงชนในด้านการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับอดีต ของความเป็นชาติของแต่ละประเทศ และให้ความร่วมมือกับประเทศสมาชิกในเรื่องการอนุรักษ์ และป้องกันรักษามรดกทางด้านศิลปกรรมและโบราณสถานที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และให้ความรู้ทางด้านวิทยาการ

ในประเทศยุโรปได้มีการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์และมีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาติ เป็นเวลานานมาแล้ว โดยพยายามที่จะศึกษาเรื่องราวจากลักษณะทางด้าน สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางด้านอื่นๆ ที่เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา ดังนั้น ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ที่เมืองเวนิซ ประเทศอิตาลี ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า The International Council of Monuments and Sites (ICOMOS) เพื่อพิจารณาคำเนินการในเรื่องนี้

แนวความคิดของ ICOMOS ได้กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน

(Historic monuments) นั้น นอกจากจะมีส่วนที่ครอบคลุมถึงงานทางด้านสถาปัตยกรรม เป็น พิเศษแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองและชนบทอีกด้วย (urban or rural setting) ซึ่งจะพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมในรูปแบบเฉพาะ รวมทั้งการพัฒนาและเหตุการณ์ทาง ด้านประวัติศาสตร์ ดังนั้น ประโยชน์ที่จะได้รับก็คือ ผลงานทางด้านศิลปกรรมที่มีชื่อเสียงมากมาย อีกทั้งผลงานที่ประณีตในสมัยโบราณ แสดงให้เห็นความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมที่ได้รับสืบเนื่องมา ตั้งแต่ครั้งอดีตกาล เป็นต้นมา และมีความเห็นว่า สภาพทางภูมิสถาปัตยกรรม (landscape) เกือบทุก แห่ง ในพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาล เกือบทุกประเทศจะมีหลักฐาน (evidence) ที่แสดงว่า เคยมีมนุษย์ เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีชื่อว่า Garden History Society (GHS) ขึ้น เพื่อวางนโยบายแห่งชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะปกป้องคุ้มครองพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์โดยจัดให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ (Historic Gardens) นับว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการอนุรักษ์ (conservation) ภายใต้กฎหมายของคณะกรรมการ GHS และนอกจากนี้ยังได้มีการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการวางแผน เพื่อป้องกันและรักษาอุทยานประวัติเหล่านั้นไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง (posterity) ด้วย

ลักษณะของอุทยานประวัติศาสตร์ (Historic Gardens) ที่ GHS กำหนดขึ้นนั้น หมายถึงบริเวณที่ถูกจำกัดไว้ (defined area) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีการรักษาสภาพแวดล้อมที่สวยงามและมีหลักฐานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ รวมทั้งมีการจัดสภาพภูมิทัศน์ที่เหมาะสม ^{๑/}

(Laurence J. Fricker) ^{๒/} ยังได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดประเภทของอุทยานประวัติศาสตร์ไว้ว่า ควรจัดระดับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และความงามของสถานที่นั้นโดยให้เป็นคะแนน (grades) ดังนี้

๑. ระดับนานาชาติ (internationally)
๒. ระดับประเทศ (nationally)
๓. ระดับภูมิภาค (regionally)
๔. ระดับท้องถิ่น (locally)

สำหรับในประเทศรัสเซียนั้น ได้มีการกำหนดให้มีพื้นที่เฉพาะกิจขึ้น เรียกว่า "เขตคุ้มครอง" (protection zone) ^{๓/} โดยจำกัดกิจกรรมบางอย่างในเขตนี้ เช่นในกรณีที่เป็นบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ จะอนุญาตให้ประชาชนเข้าไปเดินเล่นและนั่งเล่นได้เท่านั้น

ส่วนในประเทศญี่ปุ่น หลังยุคอนุรักษนิยมเมจิ (Meiji Restoration) หรือยุคญี่ปุ่นสมัยใหม่ (Modernization of Japan) ซึ่งตรงกับปี ค.ศ. ๑๘๖๘ รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มต้นด้วยการพยายามที่จะปรับปรุงและอนุรักษ์วัดวาอารามต่าง ๆ เพราะวัดเหล่านั้นมีคุณค่าทางด้านศาสนา (religious value)

^{๑/} Laurence J. Fricker, Historic Gardens and Landscape, The Conservation of national asset, eds. by Josephine Reynolds. (London : Liverpool University Press; First Published, ๑๙๗๖) p.๖๓.

^{๒/} Ibid., p.๖๔

^{๓/} Ibid., p.๖๖

นิยามศัพท์

แนวทาง ในที่นี้หมายถึง การเสนอวิธีดำเนินการที่จะนำไปใช้ในทางปฏิบัติ

การอนุรักษ์ โดยทั่วไปหมายถึง การเก็บรักษา แต่ในความหมายของทางราชการ (กรมศิลปากร) หมายถึง การสงวนรักษาและการบูรณะ การสงวนรักษาเป็นการป้องกันรักษาให้คงไว้ตามรูปแบบเดิม ส่วนการบูรณะเป็นการซ่อมแซมให้สมบูรณ์ ดังนั้น การอนุรักษ์จึงเป็นการป้องกันและรักษาให้คงไว้ตามรูปแบบเดิมโดยการซ่อมแซมตามหลักวิชาการให้สมบูรณ์

โบราณสถาน โดยทั่วไป หมายถึง วัตถุหรือสิ่งก่อสร้างที่ถูกทิ้งร้าง แต่ในความหมายของพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ มาตรา ๔ หมายความว่า^{๑/} อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ

หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง

หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเคยดำรัสเกี่ยวกับของโบราณไว้ ดังนี้^{๒/} โดยราชบัณฑิตยสภาได้กำหนด โบราณสถานเป็นของโบราณประเภทหนึ่ง คือ เป็นของซึ่งไม่พึงเคลื่อนที่ได้ เป็นต้นว่า เมืองและปราสาทราชวัง วัด ทั้งเทวาลัย ตลอดจนบ่อน้ำและสะพานหิน

ดังนั้น อสังหาริมทรัพย์ที่จัดว่าเป็น "โบราณสถาน" จึงแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะดังนี้

๑. อสังหาริมทรัพย์ที่มีอายุหรือลักษณะการก่อสร้าง แสดงให้เห็นโครงสร้างของอาคารที่มีคุณค่าในทางศิลป ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี (Immovable Cultural Property) ได้แก่ พระราชวัง ปราสาท ศาสนสถาน อันประกอบด้วย โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ ปราสาท เทวาลัย หรือ เทวสถาน เป็นต้น

๒. อสังหาริมทรัพย์ที่มีอายุหรือลักษณะการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นเพียงร่องรอยของการเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณมาก่อน ได้แก่ กำแพงเมือง บ่อน้ำปราการ (Fort) คูน้ำหรือคูเมือง (Moat) คันดิน (Mound) เหมดิน (Tells) และหินตั้ง (Cromlechs) เป็นต้น

^{๑/} ร้อยตำรวจโท เสถียร วิชัยลักษณ์, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ รวบรวมโดยร้อยตำรวจโท เสถียร วิชัยลักษณ์และคณะ

(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๒๑) หน้า ๒

^{๒/} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ปาฐกถาเรื่องสงวนรักษาของโบราณ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘) หน้า ๑๖ - ๑๗

เราจะทราบว่าโบราณสถานแห่งใดมีคุณค่าและความสำคัญในอดีต สมควรที่จะสงวนรักษาไว้หรือไม่อย่างไหน มีสิ่งบ่งบอกอยู่ ๒ ประการคือ โบราณสถานแห่งนั้นมีความสำคัญในพงศาวดาร ประการหนึ่ง หรือ โบราณสถานแห่งนั้นมีความสำคัญทางด้านศิลปกรรม ในเรื่องของแบบอย่างหรือฝีมือช่าง อีกประการหนึ่ง

ฉะนั้น แนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานในที่นี้จึงเป็นการเสนอแนวทางที่จะนำไปใช้ในทางปฏิบัติ เป็นการป้องกันปัญหาการทำลายโบราณสถานในระยะยาว เพื่อกระตุ้นให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญของท้องถิ่น ประกอบกับมีสภาพแวดล้อมที่สวยงามและเหมาะสม เสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์และความสง่างามให้กับสถานที่นั้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติมากที่สุด

บทที่ ๒

แนวความคิดและปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านการอนุรักษ์

แนวความคิด

แนวความคิด เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานในสหรัฐอเมริกาและในยุโรปมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นของฝ่ายรัฐบาลและของนักวิชาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาถึง เหตุผลที่ชี้แนะให้เห็น ความสำคัญของมรดกอันล้ำค่าทางด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ได้มีการก่อตั้ง UNESCO ขึ้น โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หน่วยงานนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วย เหลือปวงชนในด้านการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับอดีต ของความเป็นชาติของแต่ละประเทศ และให้ความร่วมมือกับประเทศสมาชิกใน เรื่องการอนุรักษ์ และป้องกันรักษาผลงานทางด้านศิลปกรรมและโบราณสถานที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และให้ความรู้ทางด้านวิทยาการ

ในประเทศยุโรปได้มีการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์และมีความสนใจ เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของชาติ เป็นเวลานานมาแล้ว โดยพยายามที่จะศึกษาเรื่องราวจากลักษณะทางด้าน สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางด้านอื่นๆ ที่เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา ดังนั้น ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ที่เมืองเวนิซ ประเทศอิตาลี ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า The International Council of Monuments and Sites (ICOMOS) เพื่อพิจารณาคำเเนิงการในเรื่องนี้

แนวความคิดของ ICOMOS ได้กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน (Historic monuments) นั้น นอกจากจะมีส่วนที่ครอบคลุมถึงงานทางด้านสถาปัตยกรรม เป็น พิเศษแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็น เมืองและชนบทอีกด้วย (urban or rural setting) ซึ่งจะพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมในรูปแบบ เฉพาะ รวมทั้งการพัฒนาและ เหตุการณ์ทาง ด้านประวัติศาสตร์ ดังนั้น ประโยชน์ที่จะได้รับก็คือ ผลงานทางด้านศิลปกรรมที่มีชื่อเสียงมากมาย อีกทั้งผลงานที่ประณีตในสมัยโบราณ แสดงให้เห็นความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมที่ได้รับสืบ เนื่องมา ตั้งแต่ครั้งอดีตกาล เป็นต้นมา และมีความ เห็นว่า สภาพทางภูมิสถาปัตยกรรม (landscape) เกือบทุก แห่ง ในพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาล เกือบทุกประเทศจะมีหลักฐาน (evidence) ที่แสดงว่า เคยมีมนุษย์ เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีชื่อว่า Garden History Society (GHS) ขึ้น เพื่อวางนโยบายแห่งชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะปกป้อง คุ่มครองพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์โดยจัดให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ (Historic Gardens) นับว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการอนุรักษ์ (conservation) ภายใต้กฎหมายของคณะกรรมการ GHS และนอกจากนี้ยังได้มีการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการวางแผน เพื่อป้องกันและรักษาอุทยานประวัติเหล่านั้นไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง (posterity) ด้วย

ลักษณะของอุทยานประวัติศาสตร์ (Historic Gardens) ที่ GHS กำหนดขึ้นนั้น หมายถึงบริเวณที่ถูกจำกัดไว้ (defined area) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีการรักษาสภาพแวดล้อมที่สวยงามและมีหลักฐานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ รวมทั้งมีการจัดสภาพภูมิทัศน์ที่เหมาะสม ๑/

(Laurence J. Fricker) ๒/ ยังได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดประเภทของอุทยานประวัติศาสตร์ไว้ว่า ควรจัดระดับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และความงามของสถานที่นั้นโดยให้เป็นคะแนน (grades) ดังนี้

- ๑. ระดับนานาชาติ (internationally)
- ๒. ระดับประเทศ (nationally)
- ๓. ระดับภูมิภาค (regionally)
- ๔. ระดับท้องถิ่น (locally)

สำหรับในประเทศรัสเซียนั้น ได้มีการกำหนดให้มีพื้นที่เฉพาะกิจขึ้น เรียกว่า "เขตคุ้มครอง" (protection zone) ๓/ โดยจำกัดกิจกรรมบางอย่างในเขตนี้ เช่นในกรณีที่เป็นบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ จะอนุญาตให้ประชาชนเข้าไปเดินเล่นและนั่งเล่นได้เท่านั้น

ส่วนในประเทศญี่ปุ่น หลังยุคอนุรักษนิยม เมจิ (Meiji Restoration) หรือยุคญี่ปุ่นสมัยใหม่ (Modernization of Japan) ซึ่งตรงกับปี ค.ศ. ๑๘๖๘ รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มต้นด้วยการพยายามที่จะปรับปรุงและอนุรักษ์วัดวาอารามต่าง ๆ เพราะวัดเหล่านั้นมีคุณค่าทางด้านศาสนา (religious value)

๑/ Laurence J. Fricker, Historic Gardens and Landscape, The Conservation of national asset, eds. by Josephine Reynolds. (London : Liverpool University Press; First Published, ๑๙๗๖) p.๖๓.

๒/ Ibid., p.๖๔

๓/ Ibid., p.๖๖

ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายหลายฉบับ ซึ่งมีผลบังคับใช้ในการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้าง และทรัพย์สินสำคัญแห่งชาติ เพื่อควบคุมให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่น กฎหมายการอนุรักษ์ วัดโบราณทั้งทางศาสนาพุทธ และศาสนาชินโต (The Law of Conservation for Old Buddhist and Shinto Temples) ใช้เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและทรัพย์สินสำคัญที่เป็นของ วัดทั้ง ๒ ศาสนา นอกจากนั้นยังให้ขึ้นทะเบียนวัดที่มีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญไว้ กฎหมายอนุรักษ์ทรัพย์สินสำคัญของชาติ (The Law of Conservation of National Treasures) ใช้เพื่อการขึ้นทะเบียนสิ่งก่อสร้างและทรัพย์สินสำคัญ ๆ ทุกประเภท โดยไม่คำนึงถึงว่าใครเป็นเจ้าของ นอกจากนั้น ยังมีกฎหมายอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่ที่มีความสวยงามดึงดูดใจและโบราณสถาน (The Law of Conservation of Historic Sites and Notable Scenic Places and Monuments) และกฎหมายการอนุรักษ์ศิลปวัตถุชิ้นสำคัญ (The Law of Conservation of Important Art Object) ใช้เพื่อป้องกันมิให้มีการลักลอบนำศิลปวัตถุออกนอกประเทศ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ฉบับสมบูรณ์เรียกว่า "กฎหมายอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (The Law of Conservation of Cultural Properties)" ซึ่งเป็นกฎหมายที่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์

ส่วนที่หนึ่ง เป็นวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ (The tangible cultural properties) เช่น อาคารสิ่งก่อสร้าง ภาพเขียนสี (paintings) จิตรกรรม ประติมากรรม (sculpture) ศิลปกรรมและการช่างฝีมือ (art and craft objects) จารึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร (calligraphy works) และเอกสารตำนานต่าง ๆ (documents)

ส่วนที่สอง เป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ (intangible cultural properties) เช่น จารัตประเพณี (The skills and craftsmanship in stage performances) ดนตรี ศิลปกรรม และการช่างฝีมือ ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดจากกลุ่มคนหรือบุคคลเพียงคนเดียว

ส่วนที่สาม เป็นนิทานพื้นบ้านอัน เกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เช่น เทศกาล งานนักขัตฤกษ์ รวมถึงวัฒนธรรมทางวัตถุ อาทิ เครื่องใช้ไม้สอย (utensils) หรือแม้กระทั่งสิ่งก่อสร้าง

ส่วนที่สี่เป็น สถานที่สำคัญทางด้านทัศนียภาพที่สวยงาม (notable scenic views) และโบราณสถานที่เป็นธรรมชาติและมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เช่น กองดินหลุมฝังศพ (burial mounds) อาทิ หมู่บ้าน ปราสาท คันดิน คลองคูเมือง กำแพงเมือง สะพาน ถนน เป็นต้น รวมทั้งสิ่งที่มีชีวิตทางด้านสัตววิทยา (zoological) พฤษศาสตร์ (botanical) และพืชพรรณทางด้านธรณีวิทยา (geological species) และ

ส่วนที่ห้าเป็นกลุ่มอาคารที่แสดงถึงจารีตประเพณี (traditional building) หรือ บ้านโบราณที่อยู่ตามแนวถนนที่ทำให้ระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่โดยรอบ (natural surroundings) และสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม (social environment)

ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นจึง เป็นประเทศหนึ่งที่ได้นำแนวความคิดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง เช่น ถนนสายโคที่มีบ้านโบราณอยู่ตลอดแนวถนน รัฐบาลจะเป็นผู้ปรับปรุง เพราะเป็นเสมือนกับสิ่งสำคัญของชาติ จังหวัดโคที่มีลักษณะของบ้านเช่นนี้จะถูกกำหนดให้อยู่ในกลุ่มสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญของจังหวัด (District of an Important Group of Traditional Buildings) รัฐบาลจะเป็นผู้ช่วยเหลือท้องถิ่นในการปรับปรุงและซ่อมแซมบ้านเหล่านั้น สำหรับบรรดาเยาวชนญี่ปุ่นจะให้ความสนใจอย่างยิ่งในเรื่องนี้ โดยการเดินทางไปยังหมู่บ้านชนบทที่ได้รับการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ซึ่งไม่มีสิ่งก่อสร้างที่ทันสมัยปะปน แต่มีความเป็นบ้านโบราณที่สงบสุขและมีชีวิตชีวา (peaceful and romantic old house) ซึ่งแตกต่างไปจากชีวิตในเมืองโดยสิ้นเชิง บางครั้งอาจจะพบว่ามีการใช้ไม้สอยในบ้านโบราณซึ่งพวกเขาเคยได้รับคำบอกเล่าจากบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความชื่นชมยินดีกับสภาพแวดล้อมของชีวิตความเป็นอยู่ที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้มีนโยบายการจัดพิพิธภัณฑ์เปิด (field museum) เช่น ที่เมจิมูระ (Meiji Mura) หรือหมู่บ้านเมจิ (Meiji Village) ใกล้เมืองนาโกยา (Nagoya) เป็นต้น

สำหรับแนวความคิดของนักวิชาการชาวต่างประเทศในแต่ละสาขาอาชีพที่มีความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน มีอยู่หลายท่านที่อาจช่วยชี้นำให้ผู้เป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น เกิดความรู้สึกหวงแหนและเกิดความภาคภูมิใจในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตนให้มากขึ้น และอาจจะทำแนวความคิดส่วนนั้นไปพิจารณา เพื่อวางนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์โบราณสถานต่อไป ดังตัวอย่างเช่น

นายรอย วอร์สเก็ต ๑/ (Roy Worskett) กล่าวไว้ว่า สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ย่อมมีคุณสมบัติอันทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผลงานชิ้นเอกของยุคต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาเป็นอันดับแรก แต่ยังมีสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาด้วยคือ สิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองตลอดจนสังคมของคนในเมืองนั้น เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากกิจกรรมของท้องถิ่นโดยออกมาเป็นรูปแบบตามยุคสมัยต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมนั้น ๆ

นายเจ. ฮาดูอิน ๒/ (J. Hardouin) เชื่อแน่ว่า โบราณสถานถูกสร้างขึ้นมาเพราะมีบทบาทต่อชุมชน โบราณสถานนั้นควรที่จะได้รับการฟื้นฟูให้เป็นสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับชุมชนในปัจจุบัน มันอาจเป็นไปได้ที่จะทำให้สิ่งเหล่านั้นมีบทบาท เช่นเดียวกับในอดีต แต่เราก็ควรทำให้โบราณสถานมีสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ (lively Monument) และมีส่วนร่วมอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้โบราณสถานเป็นเสมือนศูนย์กลางทางด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่

นายเรมอนดี เลแมร์ ๓/ (Raymond Lemaire) ได้ใช้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิด เรื่อง เมืองโบราณจน เกิดเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์เมืองเก่าให้กลายเป็นเมืองใหม่โดยรักษาสิ่งที่มีคุณค่าไว้ เช่นเดียวกับบรรดาสถาปนิกและนักผังเมืองรุ่นใหม่ ที่เริ่มจะเข้าใจ เรื่องสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ เมืองโบราณนั้น มีคุณค่าและมีคุณค่าประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ และทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีแก่ชุมชน การมีข้อมูลที่พอเพียงจะเป็นจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์ทางด้านวิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้นำเอา การศึกษาด้านการอนุรักษ์เมืองโบราณ (conservation studies of historic towns) ไปใช้ในการพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมแนวใหม่

๑/ Roy Worskett, The Character of Towns, an approach to conservation. (Great Britain : William Clowes and Sons Limited, First Published, ๑๙๖๔)

๒/ J. Hardouin, The Pole of UNESCO in the Conservation of World Heritage (UNESCO,

๓/ Bernard M. Feilden, An Introduction to Conservation of Cultural Property, (United Nation Educational Scientific and Cultural Organization, Rome April, ๑๙๗๔) p. ๕๔

ลอร์ด ดันแคน-แซนดายส์^{๑/} (Lord Duncan - Sandys) กล่าวว่า การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกทางด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและเป็นผู้ปกป้องรักษา ฉะนั้น เราทุกคนจะต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการ ซึ่งได้แก่ การพังทลายที่เกิดจากการละเลยไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในบรรยากาศ (atmospheric pollution) หรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมายโดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อหรือทำลาย (demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผ่นดินใหม่

แนวความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในต่างประเทศ ได้ให้ความสำคัญแก่โบราณสถานในฐานะที่เป็นของหายาก และเป็นสมบัติในล้ำค่าของชาติ บางประเทศยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลป และวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ตราบนานเท่านานนี้ ถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะมีอิทธิพลภายนอกผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสูกรูปแบบหนึ่ง แต่ประชาชนในประเทศนั้น ๆ ก็ยังให้ความสนใจและมีความรู้สึกหวงแหนสิ่งที่เป็นสมบัติของชาติ เพราะถ้ามีการทำลายเกิดขึ้น ย่อมหมายความว่า ชนในชาติต้องสูญเสียสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ (identity) ของชาติไปโดยไม่สามารถหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้

ในประเทศไทยได้เคยมีการรวบรวมหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำริให้มีการรวบรวมศิลปโบราณวัตถุ จารึก เอกสารและตำนานเก่า ๆ ไว้เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาและค้นคว้าประวัติศาสตร์ของชาติ นอกจากนั้นยังทรงเป็นนักสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่ตั้งโบราณสถานที่สำคัญคนแรกของประเทศอีกด้วย

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา แนวความคิดเรื่องการสงวนรักษาของโบราณเป็นสิ่งที่ใหม่และไม่เคยมีใครคำนึงถึงมาก่อน เพราะก่อนหน้านั้นบ้านเมืองไม่สงบ สภาพภูมิประเทศยังเป็นป่า เมืองโบราณถูกทิ้งร้าง ซากโบราณสถานอยู่ห่างไกลจากชุมชนและอยู่ในสภาพที่ถูกปกคลุมด้วยป่ารกชัฏ จึงยังไม่มีผู้ใดเข้าไปรบกวน สำรวจหรือขุดค้น

^{๑/} Lord Duncan - Sandys, Tourism and Heritage Conservation (PATA Conference, Bangkok. ๔-๗ November ๑๙๗๔)

ครั้งถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญ
ของโบราณสถาน ซึ่งเป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี พระองค์เป็นผู้ที่ผลักดันให้
ข้าราชการหันมาสนใจในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน และมีผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในเรื่องนี้ คือ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ท่านผู้นี้ มีความเป็นห่วงเป็นใยในสมบัติ
ทางวัฒนธรรมของชาติ และมีความตั้งใจที่จะสงวนรักษาโบราณสถาน ตลอดจนโบราณวัตถุและศิลป
วัตถุให้รอดพ้นจากการถูกทำลาย และหาวิธีที่จะรักษาสิ่งเหล่านั้นให้คงสภาพอยู่ได้นานที่สุด เท่าที่จะ
ทำได้ตั้งในข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า ^{๑/} " เมื่อฉันแรกไปพบ เมืองอุทอง และ เมื่อสมเด็จพระมงกุฎ
พระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จไปยัง เป็นป่าที่เดียว แต่เมื่อทำพลับพลารับ เสด็จ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
ครั้งนั้น ชุดพบของโบราณที่แปลก ๆ หลายสิ่ง เพราะเป็นที่ที่ยังไม่เคยมีใครขุดค้น ดูเหมือนฉันจะ
ได้สั่งเจ้าเมืองไว้ว่าให้สงวนที่ใน เมืองอุทอง อย่าให้ใครจง เพราะ เป็นที่ไม้มากมาย เท่าใด ด้วย
ตั้งใจในเวลานั้นจะให้ขุดค้นของโบราณต่อไป .."

และมีข้อความอีกตอนหนึ่ง ^{๒/} กล่าวว่า "...เรื่องป้องกันท่านศรีวิชัยมิให้ไปทำให้เสีย
ของโบราณนั้น ฉันเห็นมืออย่าง เดียวแต่ปักประกาศหวงห้ามตามแห่งที่สำคัญ....."

ส่วนข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งในปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ มีดังนี้ "...การ
สงวนโบราณวัตถุสถาน เป็นส่วนหนึ่งในราชการแผ่นดิน เหมือนกับราชการอย่างอื่น ๆ" ^{๓/}

ต่อมาในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นห่วงใย
ในเรื่องนี้ เพราะในสมัยนั้นประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้ดำเนินการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของ
ตะวันตกเข้ามาเป็นอันมาก ดังพระราชดำรัสที่สำคัญตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า ^{๔/} "...ชาวยุโรปไม่
นับถือสิ่งของใหม่ ทั้งชาติใหม่ นิยมในของโบราณและชาติโบราณมากกว่าทั้งนั้น ในหมู่เมืองใน

๑/ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, เรื่องโบราณคดี, จากลายพระหัตถ์ สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ กับรองศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๓) หน้า ๑๒ - ๑๓

๒/ Ibid., หน้า ๓๑

๓/ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ปาฐกถาเรื่องสงวนของโบราณ
ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๓ (พระนคร . โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓) หน้า ๒๒

๔/ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เที่ยวเมืองพระร่วง, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔) หน้า ๑๔

ประเทศยุโรปเองแข่งกันอยู่เสมอว่า ชาติไหนจะคืบ เรื่องราวของชาติได้นานขึ้นไปกว่ากัน เพราะฉะนั้น ที่นิยมเห็นว่าการตัดอายุแห่งชาติตน เป็นของควรกระทำนั้น เป็นความนิยมผิด เท่ากับการหมิ่นประมาทผู้ใหญ่ว่าจุ่มง่ามใช้ไม่ได้ ซึ่งเป็นความคิดของคนไทยสมัยใหม่บางจำพวกแล....."

ปัจจุบันมีนักวิชาการ เมืองไทยหลายท่านมีความคิด เห็นใน เรื่องการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ว่าเป็น เรื่องที่ไม่ควรปล่อยปละละ เลຍหรือ เพิกเฉย เพราะปัจจุบัน เป็นยุคของการพัฒนา ประเทศโดยการกระจายความ เจริญไปสู่ชนบท มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่จะอำนวยความสะดวก ให้กับการดำรงชีวิต เมื่อมีการพัฒนา เข้าไปในท้องที่ใด ท้องที่นั้น จะได้รับความ เจริญก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันท้องที่ที่มี เมืองโบราณตั้งอยู่ อาจจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาประเทศมุ่งที่จะพัฒนาแต่ทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม ญาติคำฝังถึงสิ่งที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาติ ดังนั้น เมื่อประเทศชาติกำลังมีการพัฒนากันอย่างรีบ เร่ง ภัยอันตรายที่ทำให้ เกิดการทำลายและสูญเสียสภาพแวดล้อมและสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไปโดยพลการ ได้ทวีความ รุนแรงยิ่งขึ้น สำหรับแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติในอนาคตและเป็นแนวทางที่นำไปสู่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกต้อง มีตัวอย่างที่ควรจะทำอย่างถึงได้ดังนี้

นายพิทยา สายหู ^{๑/} ให้แนวความคิดในการอนุรักษ์ศิลปกรรม ไว้ดังนี้ "การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา แต่การเก็บรักษาสิ่งใดผู้กระทำจะต้อง เห็นคุณค่าของสิ่งนั้นก่อน และการเห็นคุณค่าย่อมเกิดจากการเห็นประโยชน์ที่สิ่งนั้นจะมีให้ การอนุรักษ์ไม่เป็นการสนองความต้องการทางกายภาพทันทีและ เฉพาะหน้าแต่เป็นการคงประโยชน์ปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในอนาคต ของตนเองหรือเพื่อผู้อื่น ศิลปกรรมมีทั้งที่เป็นวัตถุที่เคลื่อนย้ายได้ หรือสถานที่ซึ่งเคลื่อน ย้ายไม่ได้ ศิลปกรรมมีขึ้นได้เพราะอัจฉริยะของมนุษย์สร้างทำขึ้น และไม่สามารถนำไปแปรสภาพ เป็นประโยชน์ในรูปอื่นอีก ค่าของมันอยู่ในตัวของมัน เองสมบูรณ์แล้วตามศิลปะเป็นผู้สร้างสรรค์ได้ฝาก ฝีมือไว้ คุณค่าของศิลปกรรมที่แท้จริง จึงเป็นคุณค่าเพราะประโยชน์ทางจิตใจ เห็นสุนทรียะในสิ่ง นั้นก่อนเป็นสำคัญ และ เห็นฝีมือที่มนุษย์ในฐานะศิลปินได้สร้างไว้ เป็นหลักฐานแสดงความสามารถ อัจฉริยะของมนุษย์ชาติ ถ้าสูญหายทำลายไปแล้ว จะไม่มีอะไรมาชด เชยทดแทนได้อีก เลย"

^{๑/} พิทยา สายหู, การศึกษากับการอนุรักษ์ศิลปกรรม, การสัมมนา เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านศิลปกรรมและมรดกทางวัฒนธรรม (๒๔-๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๓), จังหวัดกำแพงเพชร

นายโชติ กัลยาณมิตร ^{๑/} กล่าวไว้ว่า "การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นความหวังประการหนึ่งที่จะช่วยให้ระบอบสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ถ้าหาก เราได้มีความตั้งใจที่จะฟื้นฟูงานด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มความสามารถแล้ว อย่างช้าในชั่วอายุหนึ่งนี้ สังคมไทยรุ่นใหม่ก็คงจะได้พบหนทางที่เป็นอุดมการดังที่หวังไว้"

ผจ ศิณฺฐิระนันท์ ^{๒/} ให้แนวความคิดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้ "การอนุรักษ์ อาคาร สถานที่และบริเวณอันมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นั้น ควรถือหลักการว่าจะไม่อนุรักษ์เพียงเพื่อการอนุรักษ์ กล่าวคือ จะไม่อนุรักษ์อย่าง เป็นชิ้นส่วนอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถาน หรือในลักษณะอย่างที่เรียกว่า "รักษาไว้ในตู้กระจก" แต่จะต้องอนุรักษ์ในแนวความคิดใหม่ โดยให้อาคาร สถานที่และบริเวณเช่นว่านั้น ผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิตและ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการฟื้นฟูบูรณะแหล่งชุมชนในที่ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้บริเวณเก่ากลางเมืองตลอดจนบริเวณอย่างอื่น ซึ่งกำลังเสื่อมโทรมด้วยอายุชยลงโดยลำดับ ให้กลับคืนชีวิต"

ดังนั้น ถ้าจะพิจารณาย้อนหลังถึงประวัติความเป็นมาของชาติไทยจากซากของอดีตที่ถูกค้นพบบนผืนแผ่นดินไทย อันมีค่าควรแก่การอนุรักษ์ ซึ่งมีอายุนับตั้งแต่ ๑๐๐ ปีขึ้นไป จะมีอยู่กระจัดกระจายตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงกล่าวได้ว่าชาติไทยเป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมาช้านานไม่แพ้ชาติที่อยู่บนแผ่นดินของ เมโสโปเตเมีย ถ้าหากการพัฒนาประเทศต้องมีส่วน เกี่ยวพันกับพื้นที่และมุ่งแต่จะพัฒนาฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางด้าน การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ความเสียหายย่อมเกิดขึ้นโดยพลการและสายเกินแก้ ทำให้มรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ในวันจะถูกทำลายไปโดยประชาชนในชาติตามวิธีการที่แตกต่างกัน ในที่สุดประเทศไทยก็จะสูญเสียสิ่งที่มีค่าต่อประวัติศาสตร์ของชาติโดยไม่อาจจะเรียกกลับคืนมาได้ ถึงเวลาแล้วที่คนไทยควรตระหนักในความเป็นชาติ รักษาและหวงแหนสิ่งที่เป็นสมบัติของแผ่นดินที่จะต้องร่วมมือกันปกป้องคุ้มครองสิ่งเหล่านั้นไว้ให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลังใน

^{๑/} รองศาสตราจารย์โชติ กัลยาณมิตร, Ibid.

^{๒/} ผจ ศิณฺฐิระนันท์, Ibid.

อนาคต ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน มีใจความที่สำคัญตอนหนึ่งว่า "โบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อัฐูเก่าๆ แผ่นดินยาก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย"

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านการอนุรักษ์

สาเหตุและสภาพของโบราณสถานที่ถูกทำลาย

ตามสภาพความเป็นจริงแล้ว การที่จะปกป้อง ดูแล มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติไว้ให้ได้ครบถ้วนและสมบูรณ์ทุกแห่งนั้น ในทางปฏิบัติทำได้ยาก เพราะเท่าที่ผ่านมา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต้องประสบกับปัญหาที่โบราณสถานถูกทำลายทุกรูปแบบ และเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ดังต่อไปนี้

สาเหตุทางธรรมชาติ (Natural Forces)

๑. คุณภาพของวัสดุ ส่วนประกอบของสิ่งก่อสร้างประเภทต่างๆ ย่อมมีความแข็งแรง ทนทาน บอบบาง หรือแปรสภาพไปได้เร็วหรือช้า ย่อมขึ้นอยู่กับสภาวะอากาศในแต่ละพื้นที่ และปัจจัยต่างๆ อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม เช่น มลพิษ (pollution) ในรูปของเขม่าควัน และการสิ้นสละ เทือน

๒. คุณภาพของดิน วัตถุโบราณหรือฐานรากอาคารโบราณสถานที่ตั้งอยู่ใต้ดิน มีสภาพคงทน ถาวร แตกต่างกันไปตามคุณภาพของดินที่อยู่ในบริเวณนั้น ซึ่งมีทั้งข้อดี และข้อเสีย เช่น ข้อดี ดินที่ช่วยรักษาคุณภาพของวัตถุให้ถูกทำลายน้อยลง เช่น ในชั้นดินที่เป็นดินทราย และชั้นดินที่เป็นต้าง หรือน้ำมัน เป็นต้น

ข้อเสีย ดินที่เป็นกรดจะทำลายวัตถุเกือบทุกชนิด

๓. สภาพของดินฟ้าอากาศ สภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละภูมิภาคของประเทศมีลักษณะที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยู่ในบริเวณนั้น เช่น

๓.๑ บริเวณที่มีอากาศแห้งแล้ง โบราณสถานและโบราณวัตถุจะมีความคงทนได้ดี และอยู่ในสภาพที่ดี การถูกทำลายจะเป็นไปอย่างช้าๆ

๓.๒ บริเวณที่มีอากาศอบอุ่นและชื้น เป็นศัตรูกับความคงทนของโบราณสถาน ยกเว้นวัสดุบางชนิด

๓.๓ บริเวณที่มีอากาศหนาวและหนาวจัด ในบริเวณนี้สภาพดินฟ้าอากาศจะช่วยรักษาโบราณวัตถุและโบราณสถานให้คงอยู่ได้นานและอยู่ในสภาพที่ดี

๓.๔ บริเวณที่มีอากาศร้อนและชุ่มชื้น ความร้อนหนาวของอากาศจะทำให้โบราณวัตถุและโบราณสถานโดยเฉพาะที่ทำด้วยศิลา จะแตกสลายได้อย่างรวดเร็ว

๔. แสงสว่าง แสงอุลตราไวโอเลต (ultra violet rays) ที่อยู่ในแสงแดดหรือแม้กระทั่งแสงไฟฟ้า (artificial light) สามารถทำให้เกิดขบวนการเสื่อมสภาพ (deteriorative processes) ที่มีสาเหตุให้วัสดุซีดจางและหมดอายุเร็วขึ้น เช่น ในวัสดุที่มีสี (pigment) ย้อมสี (dyes) หมึก (inks) สิ่งทอ (textiles) เยื่อกระดาษ (paper) หรือวัสดุที่เป็นเนื้อไม้ ตลอดจนวัสดุที่ทำมาจากอินทรีย์สาร

๕. ลม การกระทำของลมเป็นเสมือนกับการขัดหน้าหินให้เรียบ เพราะลมจะพัดพาเอาฝุ่นของหินหรือทรายมาปะทะกับผิวหน้าของสิ่งก่อสร้างที่เป็นโบราณสถาน ลมพายุที่แรงจัด เช่น พายุไต้ฝุ่น สามารถโยกคลอนโบราณสถานให้พังลงมาได้ทันที หรือทำให้โครงสร้างไม่มั่นคงแข็งแรง ส่วนที่ก่อด้วยอิฐและหินบางประเภทจะถูกกัดกร่อนที่ละน้อย จนหมดสภาพในที่สุด

๖. ฝน เป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการทำลายที่สำคัญ โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ในแถบที่มีอากาศร้อนและชุ่มชื้น (tropical climate) ทำให้เกิดการกัดกร่อน (erosion) ในส่วนที่เป็นโครงสร้างของโบราณสถาน โดยการซึมเข้าไปในโครงสร้างหรือเข้าไปโดยตรงตามรอยแตกหรือรอยร้าว ทำให้ตัวอาคารมีสภาพเสื่อมโทรม ผุกร่อน และพังทลายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๗. โครงสร้างทางธรณีวิทยา ในเขตที่เกิดแผ่นดินไหว (Seismic Zones) พื้นผิวโลกเมื่อเกิดการสั่นสะเทือนจะทำให้สิ่งก่อสร้างบริเวณนั้นพังทลายเสียหายอย่างกะทันหัน ในกรณีที่พื้นผิวโลกเกิดการสั่นสะเทือนไม่รุนแรงนัก อาจจะทำให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณนั้นได้โดยจะเห็นผลในระยะยาว

๘. พืช ต้นไม้และรากไม้มีส่วนทำให้โบราณสถานคงสภาพอยู่ได้ในที่บางแห่ง แต่ในบางสถานที่รากของต้นไม้จะงอนไขเข้าไปในตัวโบราณสถาน ทำให้โบราณสถานแห่งนั้นแตกแยกและพังทลายได้ในที่สุด

สาเหตุจากสิ่งมีชีวิต (Human Forces)

๑. การกระทำของคน

๑.๑ เกิดจากความตั้งใจ (Purposeful Deterioration) เป็นการทำลายที่เกิดจากการขุดคุ้ย เพื่อหาสมบัติที่ฝังอยู่ใต้ดินและบนดินไปขาย เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ลักษณะของพฤติกรรมดังกล่าว เป็นการลักลอบกระทำการโดยผิดกฎหมาย ซึ่งมีการต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึง

ปัจจุบัน ขณะนี้ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมีการพัฒนาความก้าวหน้าขึ้น เป็นลำดับ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะทางด้านจิตใจประชาชนส่วนใหญ่ถูกกดดันจากสภาพแวดล้อม ทำให้ต้องพยายามต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ดังนั้น การบุกรุกและทำลายโบราณสถานจึงมีอยู่เป็นประจำ โดยไม่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และต่อศาสนา เป็นการทำลายศิลปโบราณวัตถุที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติ จึงควรดำเนินการระงับยับยั้งและลงโทษผู้กระทำผิดให้เด็ดขาด เพื่อมิให้ชาติต้องสูญเสียสมบัติอันล้ำค่าไปจนหมดสิ้นในระยะเวลาอันสั้น สาเหตุที่เกิดจากความตั้งใจ มีหลายประการ พอสรุปได้ดังนี้

๑.๑.๑ ภาวะทางเศรษฐกิจ เนื่องจากขณะนี้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินในเมืองอาคารโบราณสถานเก่าบางแห่งถูกทิ้งร้าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์จะถูกรื้อและทุบทิ้ง เพื่อสร้างเป็นอาคารที่ทำงาน (office buildings) และศูนย์การค้า (shopping centres) และในบางพื้นที่มีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม โดยเข้าไปปลูกป่าหรือใกล้ชิดกับโบราณสถานที่อยู่ในบริเวณนั้น จนบดบังความสว่างาม ทำให้สูญเสียคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของสิ่งที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ดังนั้น การที่สภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจมีการผันแปรอยู่ตลอดเวลา จึงมีส่วนทำให้สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น จากสภาพที่เคยเป็นป่าลึกลับกลายเป็นเมืองจากสภาพที่ดินรกร้างว่างเปล่ากลับกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม จากเมืองที่มีตึกรามบ้านช่องเก่าๆ กลับกลายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยอาคารพาณิชย์ ศูนย์การค้า ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจที่กล่าวมานี้ จึงเป็นสาเหตุที่ทำลายโบราณสถานที่สำคัญ และทำลายหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว

๑.๑.๒ การเปลี่ยนแปลงระสนิยมเรื่องรูปแบบ เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า "การสูญหายทางวัฒนธรรม" (cultural loss) คือมีการเกิดวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ของเก่าในลักษณะของวัฒนธรรมบางอย่าง^{๑/} ดังนั้น การตัดแปลงหรือการรื้อทำลาย (demolition) ตัวโบราณสถาน จึงขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคม ซึ่งมีผลมาจากการได้รับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงระสนิยมเรื่องรูปแบบทางด้านวัตถุที่สังคมคิดว่าล้ำสมัย

^{๑/} ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมไทย, วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ (มิ.ย - ต.ค ๒๕๒๖) หน้า ๕๔

๑.๑.๓ การลักลอบซื้อขายระหว่างประเทศ ปัจจุบันสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติเป็นของหายาก งดงาม และประณีต ทำให้เป็นของที่มีค่าและราคาแพง โดยเฉพาะในตลาดต่างประเทศที่นิยมรับซื้อของเก่า ประกอบกับบุคคลบางกลุ่มหรือบางคนต้องการแสวงหาประโยชน์จากของมีค่าเหล่านั้น จึงทำให้มีการทำลายส่วนที่เป็นโบราณสถาน และแหล่งที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อนำชิ้นส่วนของศิลปกรรมที่ได้จากการลักลอบนำออกจากแหล่งเดิมมาซื้อขายเพิ่มมากขึ้น จากสถิติการลักลอบโจรกรรมและนำออกนอกประเทศระหว่างปี ๒๕๒๑-๒๕๒๓ จับผู้ต้องหาได้ ๕๖ ครั้ง ของกลางทั้งสิ้น ๗,๒๕๓ รายการ คิดเป็นมูลค่า ๖,๗๓๔,๒๓๕ บาท^{๑/} จากสถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ถ้าการกระทำเช่นนั้น ยังมีอัตราเพิ่มที่สูงขึ้น การทำลายโบราณสถาน และแหล่งที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะมีเพิ่มมากขึ้น ในอนาคตประเทศชาติอาจจะต้องสูญเสียสิ่งที่ดีที่สุดและสิ่งที่มีค่าที่สุด ไปโดยไม่อาจเรียกกลับคืนมาได้อีกเลย

๑.๑.๔ ความผิดปกติทางจิต (vandalism) เป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตไม่ปกติ มีนิสัยชอบทำลายทุกอย่างที่ขวางหน้า เช่น ทูบ ตี หยิบ ฉวย ให้สิ่งของแตกหักเสียหาย โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ หรือชอบทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ก่อปัญหาให้กับสังคม และเป็นผู้ที่มีส่วนทำให้โบราณสถานถูกทำลายเสียหายได้อีกวิธีการหนึ่ง

๑.๑.๕ ความเห็นแก่ตัว เป็นลักษณะของคนที่ชอบความสะดวกสบาย แต่สร้างความสะดวกให้กับสังคม พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านการทำลายโบราณสถานได้แก่ การที่ราษฎรมีบ้านพักอาศัยใกล้กับกำแพงเมืองเก่าหรือเจดีย์เก่า ได้รื้อหรือนำเอาอิฐหรือหินจากซากปรักหักพังของโบราณสถานที่อยู่ใกล้เคียงไปสร้างหรือต่อเติมที่พักอาศัย หรือนำไปปูพื้นทางเดินเข้าบ้าน ตลอดจนการนำเอาชิ้นส่วนประกอบของโบราณสถานไปเก็บไว้เป็นของส่วนตัว เป็นต้น

๑.๒ เกิดจากเหตุสุจริต (Unintentional Deterioration) เป็นการทำลายไม่มีเจตนาและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สาเหตุที่เกิดจากเหตุสุจริต มีพอสรุปได้ดังนี้

๑.๒.๑ ความบกพร่องเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการ ในการก่อสร้างอาคารทุกประเภทย่อมมีข้อบกพร่อง ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ขาดความมั่นคงแข็งแรงและทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ จึงถูกกระแทกกระเทือนได้ทั้งในระยะเวลาอันสั้นและบางครั้งอาจใช้เวลานานพอสมควร โบราณสถานที่ดำรงอยู่ได้นานหลายร้อยปีนั้น จะต้องมีการบูรณะและปฏิสังขรณ์หรือตรวจสอบในส่วนที่บกพร่องอย่างสม่ำเสมอ สภาพชำรุดในบางแห่งอาจมองดูวันตาเปล่าไม่เห็น แต่อยู่ในส่วนที่เป็น

^{๑/} กรมศิลปากร, สรุปแผนทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๒๙), หน้า ๕๗

โครงสร้างของอาคารหรือส่วนประกอบอื่นๆ ถ้าทิ้งไว้นานจะทำให้เกิดการพังทลายได้ในเวลาต่อมา และยากแก่การป้องกันและแก้ไข

๑.๒.๒ การพัฒนา การพัฒนาช่วยให้ประเทศชาติเจริญและก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ แต่การพัฒนาที่ไม่มี การวางแผนป้องกันผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อประเทศชาติ โดยเฉพาะโบราณสถานและแหล่งชุมชนโบราณที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ จึงก่อให้เกิดผลเสียหายที่ไม่อาจประเมินค่าหรือหาสิ่งใหม่มาทดแทนได้ เพราะการพัฒนาเป็นการนำความเจริญจากเมืองออกไปสู่ชนบทที่อยู่ห่างไกล เป็นการบุกเบิกพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้มีการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าในพื้นที่นั้น ด้วยเหตุนี้ หลักฐานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทั้งที่อยู่บนพื้นดินและใต้ดินจึงถูกทำลายให้เสียหายได้ ถ้าปราศจากความระมัดระวังหรือปราศจากแผนการป้องกันสมบัติอันมีค่าเหล่านั้น

๑.๒.๓ การขยายตัวของชุมชน จะเข้าไปในลักษณะของการอพยพย้ายถิ่น จากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งเนื่องมาจากการขาดแคลนที่ดินทำกิน พื้นดินแห้งแล้งขาดความอุดมสมบูรณ์ ความยากจน โรคระบาด การไร้อาชีพ เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นต้นเหตุที่ทำให้การอพยพย้ายถิ่น เพื่อหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ในท้องถิ่นอื่น จากสาเหตุดังกล่าวทำให้มีผลเสียหายต่อแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติ โดยการเข้าไปยึดครองพื้นที่หรือทำไร่เลื่อนลอย ในบริเวณที่เคยเป็นแหล่งชุมชนโบราณ หรือบริเวณที่มีโบราณสถานโดยมิได้ตั้งใจ เมื่อระยะเวลาผ่านไป การขยายตัวของกลุ่มชนนั้นย่อมมีเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินการอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์โบราณสถานแห่งนั้นให้กลับมีสภาพที่ดีต่อไปได้

๑.๒.๔ การถูกละเลยทอดทิ้ง จากเหตุการณ์ที่ผ่านมา โบราณสถานส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งและพังทลาย อันเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม นอกจากนั้น การผันแปรและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีส่วนทำให้เกิดการปล่อยปละละเลย ปราศจากความรับผิดชอบ ขาดการดูแล บำรุงและรักษาโบราณสถานที่มีคุณค่าเหล่านั้น

๒. การกระทำของสัตว์

มีทั้งสัตว์ใหญ่และสัตว์เล็ก เช่น ปลวก มด แมลงงู หนู ค้างคาว ตัวตุ่น พังพอน นกพิราบ เป็นต้น ทำให้ฐานรากของอาคาร และตัวโบราณสถานชำรุดทรุดโทรมและพังลงในที่สุด สาเหตุดังกล่าวมีผลทำให้เกิดการไหลซึมและขังตัวของน้ำตามรู ร่อง รอยร้าวที่ตัวอาคารโบราณ

สถาน ทำให้ความสวยงาม ความมั่นคงแข็งแรงหมดสิ้นไป และถ้าปราศจากการเอาใจใส่ดูแล และรักษาสภาพอาคารจะหมดอายุในเวลาต่อมาและยากแก่การแก้ไข

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สุรพล สุตารา^{๑/} ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เราพบเห็นและจำเจอยู่ในชีวิตประจำวัน ความเคยชินทำให้เรามองไม่เห็นความสำคัญของสิ่งดังกล่าว ดังนั้น จึงไม่เกิดความคิด ความรู้สึกที่จะต้องระมัดระวังผลกระทบและอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้

คำกล่าวข้างต้นเป็นการยอมรับตามสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน คนในสังคมถือว่า เป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในเรื่องต่างๆ มากมาย การที่สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่ามีคนประเภทใดอยู่ในสังคมมากกว่ากัน ประเภทของคนที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้นั้น อาจแบ่งออกเป็นคนหัวเก่าหรือล้าสมัย ซึ่งเป็นพวกที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในสังคมเลย อีกประเภทหนึ่งคือคนกลางเก่ากลางใหม่หรือพวกเหมาะสมวัย ซึ่งเป็นพวกที่ไม่ละทิ้งประเพณีดั้งเดิมของตน แต่รู้จักปรับปรุงแก้ไขประเพณีเดิมที่เห็นว่าล้าสมัยให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ประเภทสุดท้าย คือคนรุ่นใหม่หรือพวกทันสมัย มักจะเป็นพวกที่ต้องการละทิ้งประเพณีเดิมที่เห็นว่าไม่ดีโดยเด็ดขาด และยินดีรับเอาความเจริญและวิชาการสมัยใหม่จากโลกภายนอก

ดังนั้น ตัวการสำคัญที่เป็นต้นเหตุทำให้โบราณสถานของชาติ (national monument) ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพไปก็เนื่องมาจากคนในสังคมนั้นเอง และการที่โบราณสถานถูกทำลายด้วยวิธีการต่างๆ ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงกลายเป็นปัญหาระยะยาวที่ไม่อาจแก้ไขให้ทันต่อเหตุการณ์ได้ ลักษณะปัญหาที่สำคัญ มีดังนี้

๑. มีโบราณสถานและแหล่งชุมชนโบราณ อีกมากมายหลายแห่งที่ยังมิได้มีการสำรวจและศึกษาเกี่ยวกับที่ตั้งและประวัติที่แน่นอน

๒. ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สำนึกในคุณค่าของโบราณสถานและยังเข้าใจในเรื่องการให้ความเอาใจใส่ ดูแล ปกป้อง และรักษาโบราณสถานและแหล่งชุมชนโบราณน้อยเกินไป ทำให้ขาดการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เทียบประโยชน์ส่วนตัว

^{๑/} สุรพล สุตารา, op.cit.

๓. ในแต่ละจังหวัดยังไม่มี การวางแผนการใช้ที่ดินที่ถูกต้อง และเหมาะสม และไม่มี การควบคุมการใช้ที่ดินและปลูกสร้างอาคารในบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน

๔. การวางแผนพัฒนาประเทศในลักษณะของโครงการต่างๆ มิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม ตลอดจนปราศจากการวางแผนป้องกันการทำลายโบราณสถานในขณะ ที่กำลังดำเนินการอยู่ในพื้นที่นั้นๆ

๕. หน่วยราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่มีแหล่งโบราณสถาน ปราศจากการ เอาใจใส่ ดูแล และรักษาสิ่งที่เป็นสมบัติอันล้ำค่าและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ปล่อยปละละเลย ในสิ่งเหล่านั้นมีสภาพที่ทรุดโทรมหรือกำลังจะถูกทำลายไปโดยธรรมชาติและโดยพลการ

๖. หน่วยราชการต่างๆ ที่มีหน้าที่ปฏิบัติการในพื้นที่โครงการ ได้เล็งเห็นความสำคัญใน เรื่องการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการสงวนรักษาศิลปกรรมของ ชาติน้อยเกินไป และยังไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนโยบายการอนุรักษ์โบราณสถานเท่าที่ควรอีกด้วย

๗. ปริมาณงานที่จะต้องบูรณะ ปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงโบราณสถานทั่วประเทศไม่สอดคล้อง กับจำนวนคนและงบประมาณที่จะใช้ในการดำเนินการในเรื่องนี้ อีกทั้งผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญ ในงานช่างฝีมือยังมีจำนวนน้อยไม่อาจรับ เหตุการณ์เฉพาะหน้าในหลายๆ เรื่องและหลายๆ แห่ง ให้ทันต่อเหตุการณ์ได้

๘. รัฐบาลไม่สนับสนุนในเรื่องงบประมาณทางด้านนี้ให้เพียงพอ

อุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑. สภาพท้องที่ที่มีโบราณสถานหรือแหล่งชุมชนโบราณหลายแห่ง อยู่ในถิ่นทุรกันดารยาก แก่การคมนาคม เข้าไปถึงยังพื้นที่นั้น หรือขนส่งอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้ในการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ทำให้การดำเนินการล่าช้าและไม่สามารถอนุรักษ์ไว้ได้ทันเวลา

๒. ประชากรในท้องถิ่นยังให้ความร่วมมือน้อยเกินไปในการปกป้อง ดูแล และรักษา โบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างและอยู่ห่างไกลจากชุมชน นอกจากนี้ การให้ข่าวสารกับหน่วยราชการที่รับ รับผิดชอบโดยด่วนก่อนที่จะมีการบุกรุก หรือเมื่อเริ่มต้นมีการบุกรุกพื้นที่บริเวณนั้น ยังดำเนินไปอย่างไม่มี ประสิทธิภาพหรือเอาใจไปสนองตอบจากหน่วยงานรับผิดชอบอย่างจริงจัง

๓. กฎหมายทุกประเภทที่ เกี่ยวกับการคุ้มครองโบราณสถานยังมีช่องว่างและข้อบกพร่อง ที่จะต้องแก้ไข เพราะยังไม่สามารถดำเนินการอย่างเด็ดขาดกับผู้ที่กระทำผิดโดยการทำลายโบราณ สถาน

๔. การดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานไม่ได้รับการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณให้เพียงพอกับปริมาณงาน

๕. รัฐยังให้ความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นอันดับรองและยังไม่มี การบรรจุ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรมในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้ ผู้ดำเนินการตามโครงการต่างๆ ได้พิจารณาและนำไปปฏิบัติทั้งภาครัฐและเอกชน